

IJsland in Noord-Nederland ofwel de wipwap van Bert Wienen

Verslag van de derde werkconferentie over de Toekomst van de Jeugdzorg

Nederland is de meest competitieve economie van Europa en is wereldwijd van plek zes naar plek vier gestegen in de ranking voor economisch concurrentievermogen¹. Moeten we daar blij mee zijn? Over de schaduwkant van groei en concurrentiedrift voor milieu en mens is veel geschreven, maar hoe zit het met de keerzijde ervan voor onderwijs? Steeds meer kinderen in het regulier onderwijs krijgen psychische hulp of medicatie vanwege AD(H)D, angst of depressie. In sommige gemeenten krijgt maar liefst 1 op de 8 kinderen te maken met een vorm van jeugdhulp en meer dan 4000 kinderen zitten noodgedwongen thuis. In 2015 slikte 4,3 procent van de kinderen tussen de vijf en vijftien jaar ADHD-medicatie, 428.000 kinderen krijgen jeugdhulp. De toegang tot medicatie of jeugdhulp loopt via indicaties en medische diagnoses. Volgens Bert Wienen hebben de medische classificaties voor een leraar de functie om ‘mentaal te ontsnappen’ aan het overbelaste onderwijssysteem. Is dat erg? Ja: het schadelijk voor het individuele kind én voor ons denken en doen rond diversiteit, het ontnemt bovenal het zicht op hoe systemen en bredere contexten bijdragen aan probleemgedrag. Hoe is het tot deze medicalisering gekomen? Hoe kunnen we het tij keren? En hoe kom je tot meer ontspannen onderwijs- en zorgpraktijk? Dat was de centrale vraag van de derde en laatste werkconferentie over de “Toekomst van de Jeugdzorg” in Het Dok in Groningen.

Bert Wienen schetste in zijn lezing hoe het onderwijs steeds meer een wedstrijd is geworden. CITO-scores, tussentijdse toetsen, targets, opgeschroefde normen bij vervolgonderwijs, hogere verwachtingen van ouders, openbare prestaties van scholen - de voortdurende druk op kinderen en onderwijzers is enorm. Steeds vaker wordt dan de vraag gesteld: ‘Wat mankeert dit kind?’ Een vraagstelling die een biomedisch probleem veronderstelt. De oorzaak en oplossing worden in het kind gezocht. De jongste kinderen in de klas hebben in de eerste jaren van het basisonderwijs twee keer zo veel kans ADHD-medicatie voorgeschreven te krijgen als hun oudere klasgenoten. Doorgeschoten DSM-denken en gebrek aan tolerantie voor variëteit is een sta-in-de-weg voor passend onderwijs. Niet kunnen voldoen aan de overspannen verwachtingen wordt al gauw beleefd als een persoonlijk falen. Een diagnose biedt dan voor kinderen, ouders en leerkracht een uitweg. Het werkt ontschuldigend; zie je wel, het ligt niet aan mij. Bert liet aan de hand van een personeelsadvertentie ook treffend zien hoe de markt garen spint bij deze over-medicalisering. Een aanbieder van jeugdzorg vraagt daarin een manager, en waar moet die zich op richten? Op het aanboren van markten, op sales en targets. De afvallers van de wedstrijd zijn de targets van marktpartijen. De vraag hoe de context waarin het kind leeft bijdraagt aan het gedrag dat als problematisch wordt ervaren raakt zo meer en meer buiten beeld.

Alhoewel Bert in grote lijnen wel een uitweg schetste - diversiteit normaal gaan vinden, verstevigen van de pedagogische basis, werkplezier en waardering van de leerkracht - was het aan de deelnemers van de conferentie om aan de hand van vier kritische situaties strategieën te bedenken om “het eenvoudig te houden,” hoe we in een werkstijl terecht kunnen komen van “minimale interventie, maximaal effect,” “licht als het kan, zwaar als het nodig is” en “zo gewoon mogelijk.” Vervolgens werden gemengde groepen afkomstig uit het onderwijs, hulpverlening, ambtenarij en bestuur, gevraagd om beleid te maken dat een einde maakt aan over-medicalisering en waaraan kunnen we zien dat dit beleid werkt? Allereerst vonden de deelnemers dat er meer kindgericht in plaats van prestatiegericht gewerkt moet gaan worden en dat de financiering van hulp en zorg losgekoppeld moet worden van diagnostiek. Vervolgens werd er gepleit voor meer ruimte voor leraren om met hun vak bezig te zijn, de leefwereld van kinderen erbij te

¹ World Economic Forum. *The Global Competitiveness Report 2019*. Zie: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

betrekken, maatwerk te kunnen leveren. Lef, creativiteit en grensoverschrijdend samenwerken leidt ertoe dat hulpverleners en onderwijzers niet op elkaar wachten, maar samen doen wat nodig is. In de nabespreking van de uitkomsten met de deelnemers kwam een treffend beeld boven drijven: een wipwap met aan de ene kant een stijgende geldstroom richting de jeugdzorg en aan de andere kant een afnemende geldstroom richting sportclubs, bibliotheken, muziekscholen, toneel en andere culturele voorzieningen. Zijn we de invaliderende krachten aan het subsidiëren ten koste van de vitaliserende krachten? Hierna nam Bert Wienen opnieuw het woord.

Met de waarschuwing IJsland niet te kritiekloos te willen kopiëren schetste Bert hoe het kwam dat IJsland ineens deelnam aan het WK voetbal in 2018 en er een rijke bigbandcultuur is ontstaan, terwijl de IJslandse jongeren zo jaar geleden nog de grootverbruikers van Europa waren wat betreft drank, sigaretten en drugs en hoe sindsdien het middelengebruik onder hen sterk daalde. Ze behoren nu tot de minst gebruikende jongeren in Europa. De community-based aanpak die zij volgen leidt er toe dat alle jongeren meedoen aan sportlessen en culturele activiteiten. Er is een avondklok vanaf 21 uur die ouders met elkaar handhaven. Zo eindigde deze studieochtend in een buitenwijk van Groningen in een wonderlijk recept: laat de wipwap de andere kant op knikken. Vermijd de invaliderende krachten en zoek de vitaliserende krachten. Doe er als gemeente, Raad, scholen en instanties alles aan om de wipwap de andere kant op te krijgen. Als sport en cultuur in en om scholen ruim baan krijgen moeten we vervolgens zelf relaxter gaan leven. De prestatimaatschappij tussen haakjes zetten moet niet alleen in het klaslokaal, maar ook in de huiskamer en zeker ook in de Tweede Kamer. Een mooie target zou zijn: hoe komen we zo snel mogelijk af van onze eerste plaats op de Europese ranglijst van concurrerende economieën van Europa?

Een relaxte kerstvakantie gewenst!

Gert Schout